

MUZEUL DE ISTORIE
A ORAȘULUI BUCUREȘTI

PANAIT I. PANAIT

ASPECTE DIN LUPTA
POPULAȚIEI BUCUREȘTENE
ÎMPOTRIVA REGIMULUI
TURCO - FANARIOT
(1716 - 1821)

I

727

B

PANAIT I. PANAIT

ASPECTE DIN LUPTA
POPULAȚIEI BUCUREȘTENE
ÎMPOTRIVA REGIMULUI
TURCO-FANARIOT
(1716 - 1821)

SFATUL POPULAR AL CAPITALEI
MUZEUL DE ISTORIE A ORAȘULUI BUCUREȘTI

Int. c. 2101

I 727 B

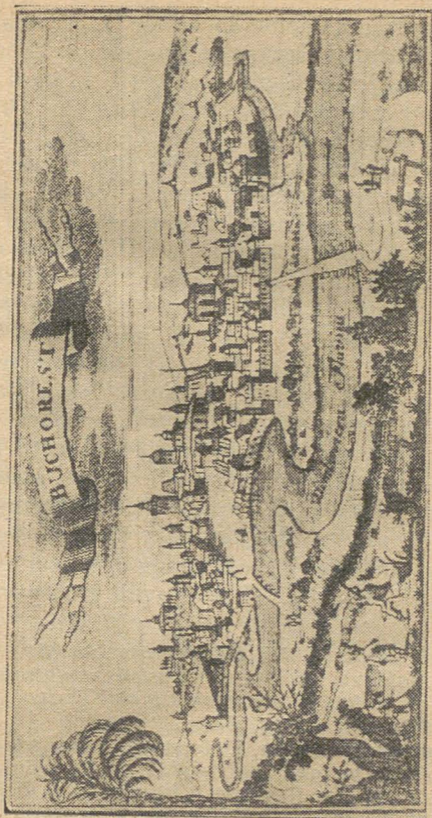
Regimul turco-fanariot existent în țările române timp de peste un veac (1716—1821), reprezintă o etapă de adâncire a exploatării turcești și de pierdere relativă a autonomiei politice. Introdus în condițiile unei puternice crize economice și politice a Imperiului Otoman și a în cercărilor tot mai insistente ale celor două țări de a ieși de sub dominația Turciei, acest regim a marcat numirea ca domni la Iași și la București a unor funcționari greci din Fanar (cartier din Istanbul) sau a unor reprezentanți ai marii boierime locale, filo-otomane creșterea dependenței economice a Moldovei și a Țării Românești față de Poarta Otomană, reducerea efectivului armatelor locale etc.

Perioada domniilor fanariote care începe în Țara Românească în anul 1716 și se încheie în urma puternicei răscoale a poporului de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu în 1821, a fost prezentată de către istoriografia burgheză ca o etapă de stagnare a dezvoltării forțelor de producție. Crunta exploatare a maselor populare de la orașe și sate era atribuită aproape în

exclusivitate elementului fanariot și nesfârșitei avidități otomane, fără a se preciza rolul mării boierimi locale în promovarea acestei politici. Exceptând unele referiri ale lui N. Iorga în „Istoria Bucureștilor“ sau fugitivele relatări în lucrările de sinteză ale lui A. D. Xenopol, N. Iorga și alții, lupta maselor populare bucureștene dusă împotriva exploatării feudale și a jugului otoman a fost complet neglijată.

În anii puterii populare tratarea științifică a trecutului orașului București avînd la bază concepția marxist-leninistă, singura metodă de cercetare științifică, analizează fenomenul istoric în complexitatea sa, subliniind rolul de seamă ce revine luptei de clasă în cadrul orînduirilor bazate pe exploatarea omului de către om.

În cursul secolului al XVIII-lea contradicțiile ce născiau orînduirea feudală s-au adîncit. Faptul că producția de mărfuri ocupa în economia orașului un loc tot mai important, a transformat Bucureștii într-un puternic centru al descompunerii relațiilor feudale. Documentele vremii atestă procesul consolidării continue a pieții locale bucureștene, a creșterii numărului meșteșugarilor și a adîncirii specializării lor. Apar o serie de noi ramuri meșteșugărești. Astfel în rîndul meșteșugarilor care confecționau încălțăminte se deosebesc ciubotari, pantofari, cavafi, papucari etc. Același proces se petrece și în rîndurile meșteșugarilor de obiecte de îmbrăcăminte, unde apar zăbunari, brișingii, șalvaragii ș. a. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în București existau peste 50 de

București la începutul sec. al XVIII-lea (gravură fantezistă)

astfel de ramuri organizate în bresle¹⁾. Centrul meșteșugăresc și comercial depășește limitele vechilor târguri permanente din jurul Curții domnești (Tîrgul de Sus și cel de Jos) extinzîndu-se spre nord cu Tîrgul Culeului (în apropierea Pieții 1848 de azi). În cadrul acestor târguri își desfășurau activitatea numeroși meșteșugari: postăvari, croitori, cavafi, covaci, boiangii, cazangii, strungari în lemn, cojocari etc., care își desfășeau adesea singuri mărfurile lor. Din datele cuprinse într-un recensămînt făcut în anul 1811 reiese că în București existau 3238 de persoane care practicau meșteșugurile și negoțul, cei mai mulți fiind cuprinși în sectoarele de îmbrăcăminte și încălțăminte, construcții, alimentare etc.²⁾. Datorită cererilor mereu crescînde înregistrate pe piața locală, numărul calfelor și ucenicilor în atelierile meșteșugărești este în continuă creștere. Totuși existența unei tehnici slab dezvoltate, face ca procesul de producție al meșteșugarilor bucureșteni să se dezvolte într-un ritm lent. Se produc cu precădere articole de uz comun: sumane, obiecte cașnice, opinci, confecții și postavuri groase etc., fără

1) C. Șerban, *Aspecte din lupta orășenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupririi feudale în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea* (I), Studii, anul XIII (1960), nr. 6, pag. 37.

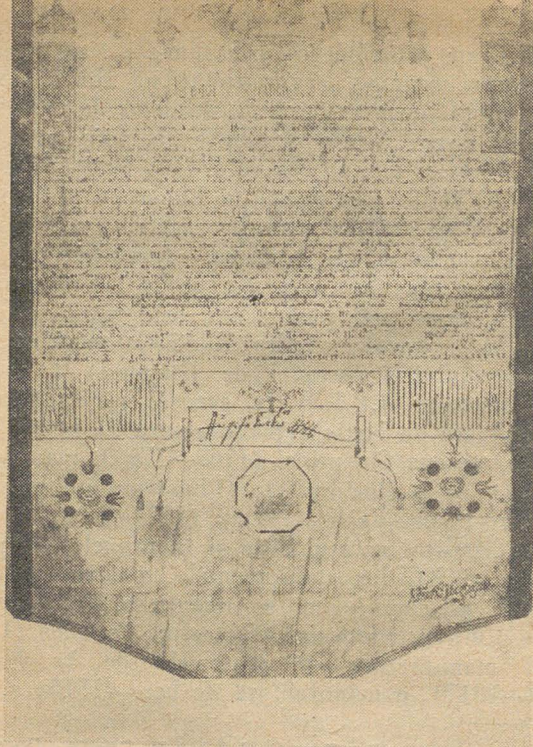
2) C. Șerban, *Recenzie la I. Ionașcu. Date statistice noi despre București în anii 1810—1811 culese din arhivele Moscovei*, publicat în *Revista Arhivelor* an. II (1959) 1, p. 175—192. Studii an. XIII (1960) nr. 2, p. 304.

a fi neglijate articolele de încălțăminte fină, veșminte din țesături scumpe, argintării ș. a. Mulți locuitori erau antrenați în procurarea materialelor de construcții, mahalale întregi îndeletnicindu-se cu prepararea cărămizilor, olanelor etc. În cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea iau ființă în București și în împrejurimi primele ateliere manufacturiere, a căror activitate va contribui la continua dezvoltare a vieții economice a orașului. Cea mai veche întreprindere de acest gen, cunoscută pînă acum, este manufactura de ceară albă a marelui vistier Mihai Cantacuzino închisată metohului Episcopiei de Rîmnic¹⁾ (aflată pe locul Ateneului R.P.R.). În aceeași perioadă a luat ființă „moara de hîrtie“ (manufactură de hîrtie) de la Fundeni, pe apa Colentinei (1765—1766), manufactura de postav de la Pociovaliște (1766) mutată mai tîrziu la București, cea de la Afumați (1774) ș. a.

Către sfîrșitul acestui veac și în primele decenii ale secolului al XIX-lea stabilimentele manufacturiere din București și împrejurimi se înmulțesc. Se înființează în oraș o întreprindere manufacturieră de fidea (1798—1799), manufactura de testemele de la Mărcuța (1800—1817), o manufactură de bere (1815) ș. a.²⁾.

¹⁾ F. Georgescu, P. Cernovodeanu, I. Panait. *Documente privind istoria orașului București*, SPC, 1960, pag. 110.

²⁾ C. Șerban. *Întreprinderea manufacturieră de postav de la Pociovaliște și București*. Studii, an. V. (1962), nr. 3, pag. 85—105.

Hrisovul de privilegii pentru lumânăria de ceară albă a metohului Episcopiei de Râmnic din București, dat de Ștefan vodă Racoviță la 14 iulie 1764 (original la Muzeul de istorie a orașului București)

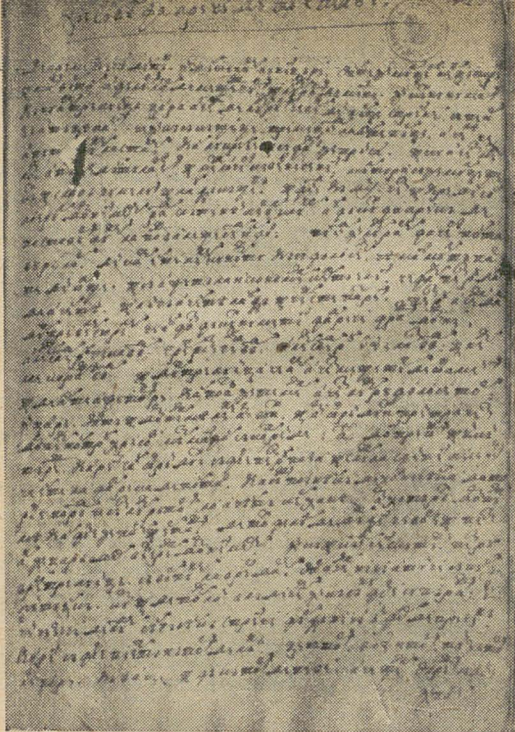
Mîna de lucru în aceste ateliere, în care se introduce treptat diviziunea muncii din faza de cooperăție simplă la manufactura capitalistă¹⁾ era asigurată atît cu țărani dependenți din satele învecinate cît și de meșteșugari din București. În afara produselor locale, pe piața orașului București puteau fi întîlnite variate articole străine. Erau aduse pînzeturi din Olanda, blănuri din Rusia, covoare din Asia mică, mătăsuri din Italia ș. a. Un loc de seamă în comerțul bucureștean îl ocupa producția de mărfuri a orașelor transilvănene de unde se procurau mari cantități de unelte meșteșugărești, obiecte de îmbrăcăminte, produse din lemn etc.²⁾ Un rol din ce în ce mai important în viața economică a orașului începe să-l aibă hanurile Șerban Vodă, Constantin Vodă, Sf. Gheorghe, Colței ș. a., devenite antrepozite de mărfuri. Numărul hanurilor bucureștene ce ocupau în special centrul orașului și arterele cele mai frecventate, este în continuă creștere ajungînd în decursul secolului al XVIII-lea la peste 40.

Pe la jumătatea veacului al XVIII-lea economistul francez Charles de Peyssonel constata că în aceste hanuri „se găsesc tot felul de mărfuri din toate țările lumii comerciale“³⁾ confirmînd astfel informațiile la-

1) V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, Buc., Ed. Politică, 1961, pag. 375.

2) N. Iorga. *Studii și Documente*. Vol. X, p. 27.

3) Paul I. Cernovodeanu. *Istoria Bucureștilor prin călători*. Vol. II, (mss. depus la Biblioteca Muzeului de istorie a orașului București).

Inceputul hrisovului de privilegii pentru manufactura de postav de la Pociovaliște din 6 februarie 1784 (copie după condica domnească a lui Alexandru vodă Ipsilante)

sate de călugărul rus Serapion, de la mănăstirea Ma-
troninschi, care nota în 1749, despre București, că aici
vin „negustori de peste tot din Turcia, Bulgaria, Ve-
neția, Rusia și alte țări”¹⁾. În orașul București se
aflau la începutul sec. al XIX-lea peste 36% din tota-
lul prăvăliilor din Țara Românească.

În decursul secolului al XVIII-lea are loc o creștere
continuă a numărului locuitorilor și a suprafeței ora-
șului București. Faptul că orașenii beneficiau de unele
drepturi, ca acela de târg, de a ține scaune de carne
și de pește, băcării etc., a contribuit la sporirea
continuă a populației. Mulți țărani, tot mai exploa-
tați de boieri, fug din satele lor și se așează în
mahalalele mărginașe ale orașului în ciuda unor măsuri
tot mai severe luate de dregătorii domnești de a frâna
acest proces. Pe baza unor date aproximative se poate
presupune că dacă la începutul acestui veac orașul
avea 30.000 de locuitori, în primele decenii ale seco-
lului următor, cu toate calamitățile, epidemiile, răz-
boaiele ce s-au abătut asupra Capitalei, populația ei
ajunsese la circa 50.000 locuitori.

Ținând seama de faptul că în această perioadă se
petrece o slabă creștere numerică a populației orășe-
nești în țările române, sporul de 20.000 locuitori ai
Bucureștilor plasează acest oraș printre primele așezări
urbane care înregistrează în timpul regimului turco-

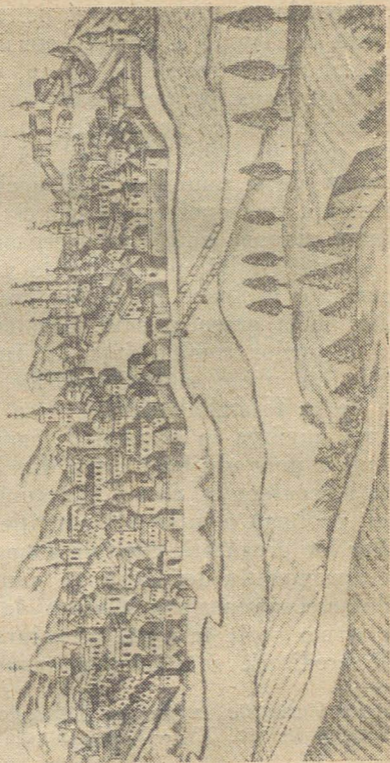
¹⁾ Paul I. Cernovodeanu. *Istoria Bucureștilor prin călători*.
Vol. II.

fanariot, un ritm susținut de dezvoltare demografică. Fără a reprezenta o clasă socială pe deplin constituită, locuitorii Capitalei se grupau în cel puțin 8 mari categorii sociale: meșteșugari, negustori, țărani, boieri, slujitori (ostași în gărzile domnești), slujbași, clerici, robi¹⁾. Fiind direct legați de procesul de producție, meșteșugarii și țăranii formau elementul cel mai dinamic în dezvoltarea orașului. Împovărați cu numeroase îndatoriri fiscale, lipsiți de drepturi politice, meșteșugarii și țăranii, cărora li se alăturau negustorii și uneori slujbașii și slujitorii, au fost purtătorii luptei împotriva relațiilor feudale și a jugului otoman. Apărătorii regimului turco-fanariot au fost domnitorii și boierii sprijiniți de Imperiul Otoman, clerul superior și călugăresc. Posedînd întinse suprafețe agricole, beneficiînd de importante înlesniri fiscale și ocupînd diferite dregătorii în aparatul domnesc, grupările boierești din Țara Romîncască au constituit elementul retrograd interesat în menținerea relațiilor feudale. Aflată într-un înaintat grad de descompunere, boierimea munteană ducea în această perioadă o politică slugarnică față de Imperiul Otoman „Boierii țării — scria un contemporan — ajunseseră într-o stare că li se părea că locuitorii (Țării Romînești — n.n.) nu e om ci o jivinie de nimic”²⁾.

¹⁾ C. Șerban. *Din lupta orășenilor împotriva asupririi feudale*, Studii an. XIII (1960), nr. 6, pag. 36.

²⁾ A. Oțetea. *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Românești*. (1821—1822), Buc. 1945, pag. 62.

BUCHEREȘI

București în prima jumătate a sec. al XVIII-lea (gravură fantezistă)

Datorită politicii boierești în timpul regimului turcofanariot, dependența economică și politică a Țării Românești față de Turcia a sporit considerabil. După 1730 haraciul înregistrează, an de an, o creștere vertiginosă. În perioada premergătoare anilor 1768—1774 Țara Românească plătea Imperiului Otoman și dregătorilor sume mai mari de 1.930.113 lei¹⁾. Dar tributul nu reprezenta decât unul din mijloacele de jefuire a țării. Existența monopolului comercial, contribuțiile extraordinare aproape anuale, numeroasele daruri către sultan și dregătorii lui, prestațiile în natură și muncă erau importante mijloace de exploatare a masei de birnicilor de la orașe și sate. Creșterea dependenței economice a țărilor române față de Imperiul Otoman s-a împletit cu unele măsuri politice, promovate de guvernele de la Istanbul, printre care cea mai importantă a fost numirea în scaunul domnesc de la București și Iași a unor slujbași greci din Fanar.

Frecvența scoatere la mezat a scaunului domnesc a determinat, pe lângă o intensă fluctuație a domnitorilor și a marilor lor dregători, cheltuirea unor sume uriașe. Un calcul aproximativ dovedește că numai pentru cumpărarea domniei revenea anual suma de 400.000 lei²⁾.

Fiecare domn sosit în țară, înconjurat adesea de o armată de creditori, se năpustea asupra masei birni-

¹⁾ M. Berza. *Variațiile exploatării Țării Românești de către Poarta Otomană în sec. XVI—XVIII*, Studii XI (1958), nr. 2, pag. 68.

²⁾ *I d e m.*

cilor, meșteșugari, țărani, negustori etc. cu dorința de a storce cît mai mulți bani într-un timp cît mai scurt. „Nu există pe pămînt rasă de tilhari mai mîrșavi decît fanarioții“ — scrie generalul din armata rusă Lange-ron cu ocazia trecerii sale prin țările romîne. „Pentru a-și atinge scopul, nu e crimă de la care să se dea înapoi, nu e josnicie la care să nu se coboare...“¹⁾.

A rămas proverbială ingeniozitatea dregătorilor domnești și boierești din acest veac în născocirea unui număr nemaîntîlnit de dajdii: birul, oieritul, dijmăritul, văcăritul, ierbăritul, goștinăritul (impozit pe cap de vite) și multe altele, erau aruncate anual pe seama birnicilor. Negustorii care aduceau mărfuri în Capitală plăteau taxa vămii, havaetul (sume cu care erau cinstiți skujbașii vămii), impozite pe prăvălii, pe case etc. Descori cheltuielile de vamă erau așa de abuzive încît mulți negustori se lipseau a mai aduce mărfuri în oraș sau ridicau cu mult prețul lor. Astfel în 1809, în condițiile unei cumplite foamete, se constata într-un hrisov domnesc că lipsa și scumpetea alimentelor și lemnului se datorează „vămii ce plătesc și din pricina rușfeturilor (mitei — n.n.) ce dau la unii alți dregători și zapcii“²⁾. Pentru încasarea obligațiilor fiscale se recurgea adesea la metode sălbatice; bruma de lucruri din mizererele locuințe ale birnicilor era confiscată, vi-

¹⁾ E. Hurmuzaki. *Documente*, Supliment 1/3, pag. 72.

²⁾ V. A. Urechia. *Istoria Romînilor*, București, 1900, tom. XI (seria 1800—1834), pag. 778.

tele de muncă luate, bărbați, femei și copii schingiuiți etc. Un martor ocular al acestor vremuri, Dionisie Eclesiarhul, menționează că „slujbașii închideau oameni și muieri prin coșeri și-i îneca cu fumuri de gunoi și cu ardei îi afuma și-i ținea închiși ziua și noaptea flămânzi să dea bani. Pe alții îi lega cu mâinile îndărăt și cu spatele de garduri și-i bătea cu bicele, pe alții îi băga cu picioarele goale în zăpada geroasă“¹⁾.

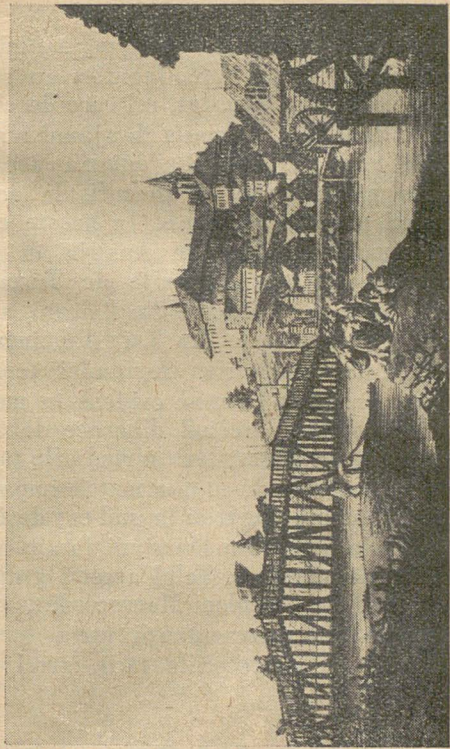
Împotriva acestei exploatări masele populare din orașul București, alături de cele din întreaga țară, au desfășurat o continuă și susținută luptă. Principalele obiective ale acestei lupte au fost: micșorarea dărilor fiscale, înlăturarea abuzurilor slujbașilor domnești și boierești, păstrarea privilegiilor orașenești ș. a.

* * *

Formele luptei de clasă ale populației din București au fost variate: organizarea meșteșugarilor și negustorilor în bresle în vederea rezistenței comune, incendierea prăvăliilor mănăstirești și boierești²⁾, sprijinirea armatelor antiotomane, înrolarea în armată, ridicarea generală împotriva unor măsuri domnești, răscoala, toate

¹⁾ Dionisie Eclesiarhul. *Cronograful Terei Rumânești*, R. Vilcea, 1934, pag. 193.

²⁾ În anul 1744 cârciumile din dealurile cu vii ale mănăstirii Radu Vodă au fost incendiate de localnici ca un semn de protest împotriva exploatării lor de către călugării mănăstirii. Arh. Statutul Buc., *M-rea Radu Vodă*, 1/38.

Mănăstirea Mihai Vodă la 1794 (gravură de Luigi Mayer)

acestea contribuind la șubrezirea și sfărîmarea regimului turco-fanariot.

Primele manifestări ale ridicării populației bucu-reștene împotriva regimului turco-fanariot au avut loc în timpul lui Nicolae Mavrocordat, cel care deschide seria domnitorilor fanarioți. Începută în ajunul războiului austro-turc din anii 1716—1718, domnia acestuia a contribuit, prin numeroasele ei abuzuri, la accentuarea nemulțumirii maselor populare. În aceste condiții, războiul antiotoman provocat de Austria în vederea cuceririi unor noi teritorii stăpînite de Turcia și a subordonării piețelor de desfacere din Balcani, a constituit pentru masele exploatare din Țara Romînească un prilej de manifestare împotriva regimului turco-fanariot. Acest fapt a reieșit în mod evident în momentul în care trupele austriace, trecînd dincoace de Carpați, au determinat puternice frămîntări în rîndurile țaranilor, mulți dintre aceștia înrolîndu-se în armatele imperiale ¹⁾. Dorința de expansiune a Austriei la sud-est de Carpați, a fost sprijinită de o parte a boierimii locale, grupată în jurul familiei Cantacuzino. Țelul acestei grupări era înlocuirea domnitorului Nicolae Mavrocordat, care îndepărtînd o parte din reprezentanții marii feudalități pămîntene, numise în dregătoriile țării, greci din camarila sa.

¹⁾ Radu Popescu, *Istoria Țării Romînești*, în Magazin istoric pentru Dacia, vol. IV, pag. 46.

În aceste condiții trupele austriace trecînd Carpații pe la Ciineni, în august 1716, constituiau prin prezența lor o puternică primejdie pentru domn. Posibilitatea unui atac prin surprindere al adversarilor săi cantonați la Pitești, îl neliniștea pe Nicolae Mavrocordat.

De aceea, la 4 septembrie 1716 „o oră înainte de apus de soare”¹⁾, în timp ce populația orașului manifesta pe străzile Bucureștilor strigînd: „nemții, nemții”, domnul se grăbi să se retragă spre Dunăre cu speranța de a-și fixa tabăra la Copăceni sau Călugăreni. O veste falsă primită de la mitropolitul Antim Ivireanu, îl determină pe Nicolae Mavrocordat să-și caute adăpost în raiaua de la Giurgiu, unde prezența lui provocă o puternică spaimă.

Despre felul în care bucureștenii au trăit aceste câteva zile, în care trupele imperiale se aflau la Pitești iar domnitorul se refugiase la Dunăre, informațiile cunoscute pînă acum sînt încă sărăcăcioase. Se știe însă că după expedierea „ticleitei” scrisori către domn, Antim Ivireanu a strîns la Mitropolie „o seamă de boieri mazili” cu care a făcut „sfaturi împotriva domnului”. Ridicîndu-se împotriva sistemului de numire în scaunul Țării Romînești a slujbașilor greci din Fanar, Antim Ivireanu și cei ce sprijineau politica sa, urmărea alegerea ca domn a unui boier pămîntean, Gheorghe Cantacuzino, cunoscut rival a lui Nicolae Mavrocordat.

¹⁾ A. M. Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, ed. N. Iorga, p. 210.

Această acțiune ce constituie o reacție fățișe împotriva politicii turcești, a fost însă înăbușită în faza inițială de Nicolae Mavrocordat, care dându-și seama de înșelăciunea cu care fusese izgonit din oraș, reveni, sprijinit de o armată otomană și începu pedepsirea adversarilor săi. Cîțiva boieri sînt uciși, alții surghiuniți peste Dunăre, alții închiși. Antim Ivireanu, după ce este batjocorit de ostașii turci, este trimis spre Istanbul dar fu înecat în apropierea Adrianopolului. Cruzimea domnului ajunsese la culme. Pentru a înapăimînta masele orășenești el postă în fața celor două porți ale Curții domnești cîte 7 tunuri, și scoase spre vederea tuturor tuiurile domniei (semnele atributelor domnești date de către sultan). Cît de ridicole erau aceste măsuri, avea să reiasă cîteva luni mai tîrziu.

În noaptea de 13—14 noiembrie 1716, la cererea grupării boierești filo-austriace, un mic detașament compus din ostași imperiali și simpatizanți locali, condus de maiorul Pivoda, s-a strecurat pînă în oraș.

Expediția îndrăznețului ofițer imperial ar părea fără înțeles dacă nu ar fi existat o puternică atmosferă ostilă domniei din partea locuitorilor Capitalei. Și într-adevăr, desfășurarea evenimentelor din zorii zilei de 14 noiembrie 1716 confirmă în bună măsură sprijinul pe care detașamentul austriac l-a primit din partea maselor populare din București. După nimicirea unui grup de armată tătăresc, cantonat în apropierea Bucu-

reștilor, austriecii, ajutați de spătarul Golescu, pătrund la Curtea domnească, iau captiv pe domn și familia sa și-l expediază în grabă la Sibiu.

După acest eveniment, în oraș a început o puternică luptă împotriva ostașilor turci. Ridicarea populației bucureștene din noiembrie 1716 a avut nu numai un caracter anti-otoman ci și un puternic aspect social. Înarmată cu măciuci și topoare¹⁾ sărăcimea orașului s-a năpustit asupra caselor boierești și a prăvăliilor marilor neguștori. Cîțiva dintre dregătorii apropiați fostului domn au fost uciși. Cronica boierească a vremii relatînd cu ură aceste evenimente, menționează că : „*toată plebea hrăpăreată și ucigașe din București s-a unit cu dușmanii (austriecii — n.n.)... și se putea vedea pretutindeni în București curgînd șiroaie de sînge mînjind pămîntul : nimic nu era în stare să scape pe cei urmăriți ; ei nu puteau să se ascundă nici în casă, nici în prăvălii, nici în mănăstiri, nici în hanuri*”²⁾.

O parte din boieri și marii neguștori, înspăimîntați de desfășurarea evenimentelor, s-au grăbit să fugă în timp ce în oraș agitația maselor cunoștea o continuă creștere.

Evenimentele anului 1716, provocate inițial de partida boierească filo-austriacă, interesată în consolida-

¹⁾ N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. VII, pag. 36.

²⁾ Mitrofan Grigoras, *Cronica la D. Russo în Studii istorice greco-romine*, vol. II, Buc. 1939, pag. 444.

rea pozițiilor ei politice și economice, au antrenat și masele largi populare din București, care s-au ridicat nu numai împotriva oștilor turcești, ci și a elementelor exploatare locale. Nemulțumită în urma accentuării exploatare de către dregătorii lui Nicolae Mavrocordat, populația orașului a desfășurat o intensă activitate, favorizând inițiativele antiotomane. Pentru a stăvili această luptă, noul domnitor Ion Mavrocordat sosi în București însoțit de „zece mii de Turci călărime și cu arnăuși mulți și Tătari și au șezut în București o săptămână de au luat tot ce au găsit, prădînd“¹⁾).

Șirul lung al domnilor fanarioți începe să se perinde prin orașul reședinței domnești. Cu fiecare an ce trece se cimentează tot mai mult alianța între domnul fanariot și exponenții boierimii pămîntene locale. De fiecare dată însă cînd domnul acordă o atenție sporită elementelor grecești, grupările boierimii pămîntene, văzîndu-și pozițiile amenințate, uneltesc împotriva domnitorului, cerînd Porții Otomane schimbarea lui. Chiar și în astfel de situații unitatea intereselor de clasă între domnie și boieri nu este periclitată.

*

*

*

Către mijlocul sec. al XVIII-lea, ura pe care populația Bucureștilor o simțea față de regimul turco-

¹⁾ *Istoria Țării Românești*, Ed. C. Grecescu, Buc. 1959, pag. 129.

Prinderea lui Nicolae vodă Mavrocordat la Curtea Veche din București
în anul 1716

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://www.iini.ro>

fanariot izbucnește de câteva ori destul de violent. Astfel, în anul 1753 cronica vremii înregistrează o puternică ridicare a maselor populare din București împotriva măsurilor inițiate de domnitorul Matei Ghica și dregătorii lui. Folosindu-se de unele disensiuni ivite în rândurile grupărilor boierimii locale, nemulțumite de atenția pe care domnul o acorda elementelor străine, populația Bucureștilor a trecut la o nouă ridicare împotriva regimului turco-fanariot. La dangățul clopoteilor, în una din zilele de vară ale anului 1753, s-a strâns — spune cronicarul — „tot norodul Bucureștilor“¹⁾ cu împotrivire. Domnitorul fu înconjurat la Mitropolie de masele agitate. Pentru a evita un nou deznodământ tragic pentru boierime, mitropolitul Neofit se puse în fruntea acestei mulțimi, îndemnând-o să aducă la cunoștință trimisului Porții Otomane nemulțumirile ei. „Tot norodul“, relatează martorul ocular a mers la casa unde se afla dregătorul turc cu plîngere împotriva domnitorului și a slujbaşilor lui. Amploarea acestei puternice agitații nu a rămas fără rezultat. Pus în fața unei atari mișcări, dregătorul turc se văzu nevoit să raporteze la Istanbul situația din București și să propună scoaterea din domnie a lui Matei Ghica. Interesată în păstrarea liniștei necesare exploatarea Țării Românești, Poarta Otomană mazili în cursul aceluiași an pe Matei Ghica,

¹⁾ M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, Buc., 1902, pag. 122.

înlocuindu-l însă; cu un alt domnitor tot atît de zelos în jefuirea țării ca și predecesorii săi.

Evenimentele anului 1753 au constituit totuși o dovadă a creșterii solidarității maselor populare în lupta antifeudală și a accentuării rolului politic pe care acestea încep să-l aibă în Țara Românească. Este pentru prima dată cînd populația Bucureștilor ridicîndu-se împotriva unor măsuri domnești, forțează guvernul turc să înlocuiască din scaunul țării pe unul din domnitorii lui favoriți.

Concomitent cu accentuarea luptei maselor populare se desfășurau în rîndurile mării boierimi muntene puternice disensiuni. Certurile dintre Dudești și Cantacuzini pentru cîștigarea unor dregătorii mai importante sporeau în mod considerabil posibilitatea Turciei de a se amesteca în treburile interne ale țării. Nesfîrșitele pîri depuse atît dregătorilor turci cît și unor persoane influente la Istanbul, au slăbit capacitatea de rezistență față de arbitrara și abuziva stăpînire otomană. Politica de apărare a intereselor lor de clasă, chiar cu sprijinul Porții Otomane, promovată de grupările boierești se răsfrîngea în mod nefast asupra situației economice și politice a țării. Constantin vodă Racovița în cele 9 luni ale celei de-a doua domnii în Țara Românească, nu a putut curma această situație. Slab, predispus în ultima vreme spre alcoolism, el s-a transformat într-o unealtă docilă a bașca-puchehaiei sale (reprezentantul domnului la Istanbul), grecul Iordache Stavrache. Personaj cu multă

1) trecere la Poartă, bun cunoscător al situației din Țara Românească, Stavrachie se purta cu domnul „ca cu o slugă“, nelăsându-l să facă „nici lucrul cel mai neînsemnat“¹⁾. Treburile interne ale țării erau dirijate, în majoritatea cazurilor, de la Istanbul prin intermediul acestui lacom dregător. Setea lui de bani era proverbială. Alimenta cu iscusință certurile dintre boieri, storcea domnia prin numeroase cadouri, inventa noi dajdii, care cădeau pe seama masei mari a birnicilor de la orașe și sate.

În aceste condiții, la începutul anului 1764 nemulțumirea maselor populare din București împotriva măsurilor abuzive luate de domnie a crescut, transformându-se într-o nouă ridicare generală.

În ziua de 28 Ianuarie „s-a sculat tot norodul Bucureștilor asupra Domnului“²⁾, scrie cronicarul Mihail Cantacuzino. Străzile din jurul Curții domnești au fost invadate de masele populare care cereau ușurarea dărilor și eliberarea celor închiși. La refuzul domnitorului și a dregătorilor săi de a satisface aceste cerințe, populația răsculată s-a năpustit asupra temniței și, alungînd garda domnească, a eliberat pe cei arestați. Speriat de desfășurarea evenimentelor, Constantin vodă Racoviță s-a sinucis, bînd trei-patru sticle de apă melisă (alcool)³⁾.

1) E. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, pag. 1163.

2) M. Cantacuzino, *Genealogia...*, pag. 137.

3) *I d e m.*

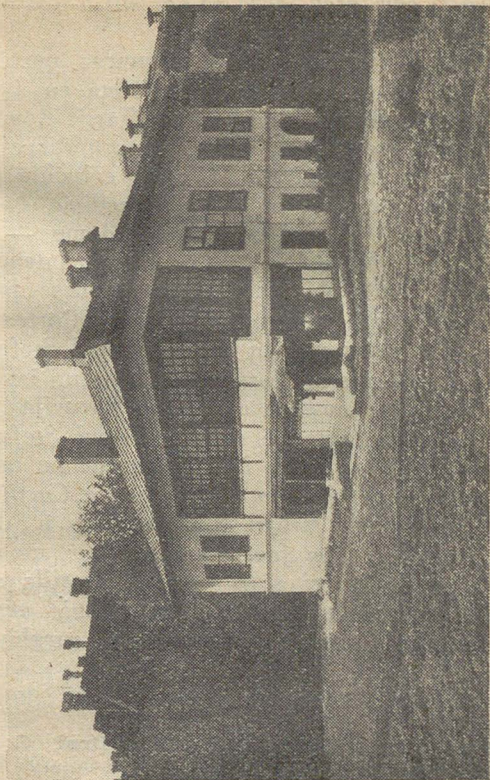

Țăran iobag, din sec. al XVIII-lea

În această situație, bașcapuchehaia ciștigă de la Sultan scaunul Țării Românești pentru Ștefan Racoviță, fratele domnitorului sinucigaș. La 11 martie 1761 noul domn, potrivit cu eticheta stabilită, și-a făcut ieșirea publică din Istanbul și s-a îndreptat spre țară. Dar situația în București era încă tulbure. Un raport olandez din 17 aprilie relatează faptul că domnul cel nou al Țării Românești, Ștefăniță Racoviță, și-a întrerupt călătoria „din cauza unei răscoale izbucnite în Țara Românească”¹⁾. Timp de aproape patru săptămâni alaiul domnesc a rămas în satul Kiuciuchioiu, la un ceas de Istanbul.

Agitația din București provocată de acele mase care în ianuarie tulburaseră ultimele zile ale domniei lui Constantin Racoviță a reizbucnit la vestea numirii noului domn care angajase țara cu mari datorii financiare față de guvernul turc. Folosindu-se de această situație, o parte a marii boierimi se grăbi să pună lui Ștefan Racoviță o serie de condiții în vederea apărării intereselor lor. Iordache Stavrache se văzu nevoit să cheme în grabă la Istanbul reprezentanții marii boierimi muntene și stabili ca datoria de 7 000 de pungi pe care Poarta o cerea lui Ștefan Racoviță, să fie strinsă nu de la boieri ci de la popor, „din țară”. Împăcați, boierii promet prin Mihail Cantacuzino „că vor scoate la anul d'întîiu 7 000 (de pungi)

¹⁾ N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, Buc., 1902, vol. I, pag. 22.

Casa Melik construită pe la 1760 (str. Spătarului 22)

măcar că va fi cam greu, dară se vor sili a ieși această sumă, fără a nu se sparge țara“¹⁾.

După această învoială, alaiul domnesc porni spre București. Dar noul domn nu putea ierta cu ușurință faptul că, deși numit în scaunul Țării Românești, fusese nevoit să stea departe de aceasta aproape 30 de zile. Intrarea sa în Capitală ținea să coincidă cu un act ce trebuie „să dea mai multă spaimă boierilor (celor nemulțumiți de politica noului domn — n.n.) și norodului“²⁾, cum subliniază un izvor contemporan. La 26 aprilie, când obișnuitul alai domnesc părăsea mănăstirea Văcărești, îndreptându-se spre Curtea domnească, au fost spânzurați în oraș stolnicul Ștefanache Cremidi și medelnicerul Iordache Băjescu, ispravnic de județ. D. Fotino notează că Ștefan Racoviță „a dat ordin îndată de a prins pe unul stolnicul Ștefanache și pe Gheorghe Băjescu și i-au spânzurat pe unul în poarta de sus și pe altul în cea de jos a Curții domnești“³⁾. Cronicarul Mihail Cantacuzino îl descrie pe stolnic ca pe un „om foarte amestecător, nu numai Domnilor și boierilor, ci și răpitor de moșiile săracilor“⁴⁾. Temperament „neastîmpărat veșnic nemulțumit“, Ștefanache Cremidi petrecuse un surghiun în

1) M. Cantacuzino, *Genealogia...*, pag. 140.

2) *Ibidem*.

3) D. Fotino, *Istoriă Generală a Daciei* (trad. G. Sion), Buc. 1859, II, pag. 162.

4) M. Cantacuzino, *Genealogia...*, pag. 140.

1739¹⁾), se afluase în fruntea celor nemulțumiți d
domnia lui Matei Ghica²⁾ și făcuse parte din rîndu
celor întemnițați în ianuarie 1764. El trebuie să fi fos
printre boierii răzvrățiți în martie 1764, fapt care i
atrage tragicul sfîrșit. Cît despre a doua victimă
cronicarul spune că a fost ucis „numai ca să de
groază ispravnicilor după la județe“³⁾.

Domnia lui Ștefan Racoviță (1764—1765) este
perioadă de puternică apăsare fiscală. În urma uno
măsuri sălbatice, slujbașii vistieriei reușiseră să
strîngă, în mai puțin de un an, nu 7 000 de pung
cum promisese vistiernicul Mihail Cantacuzino, c
7 200. Încurajat de această situație, Stavrache cere
lui Ștefan Racoviță să introducă în țară o nouă dare
numită „fumărit“ care trebuia să asigure domniei un
venit anual de peste 1 000 de pungi. Dar achitarea
numeroaselor dajdii sărăcise într-atît gospodăria bir
nicilor, încît „fumăritul“ nu putea fi perceput deci
cu măsuri violente.

Domnul se vede nevoit să fixeze taxe pe veniturile
proprietăților boierești și mănăstirești „care, de cînc
este Țara Romînească, boierii și mănăstirile aceste
dajdii n-au dat“⁴⁾ — scrie cronicarul. Acest fapt fu
primit de boieri cu o puternică ostilitate. Plingerile

1) Filitti. *Un grec romanizat*, Rev. Istorică, Buc. 1915.
pag. 108.

2) E. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV/2, pag. 1131.

3) M. Cantacuzino, *Genealogia...*, pag. 140.

4) *Idem*, pag. 150.

pr la Istambul se țin lanț. Aflat într-o continuă lipsă de bani, din cauza politicii turcești, Ștefan Racoviță, a cărei reconfirmare în domnie se apropia, luă hotărîrea să a încheie un grup de boieri; sperînd că va putea amulge de la ei sumele necesare. Cinci luni au rămas boierii închiși la Curtea Veche, avînd însă, datorită grijii domnitorului „*patru odăi bine așternute, cu masă și cu bucate și cu cafea, cu dulceturi, tot de la Curte, slujindu-i copiii din casă de la Vodă, iar pentru a li se așterne și a-i dezbrăca avea fieșcare cîte o slugă a lui*“¹⁾.

Greaua situație financiară creată în țară în urma exploatării boierești și a sporitelor cerințe turcești, a determinat pe Ștefan Racoviță să mărească și îndatoririle negustorilor transilvăneni, care aduceau mărfurile lor în orașele de dincoace de Carpați și în special în București. Din această cauză, către mijlocul anului 1765, legăturile cu Brașovul și cu celelalte brașe ardelenesti deveniseră din ce în ce mai încorlate.

Încă din decembrie 1764, brașovenii cereau generalului Hadik, guvernatorul Transilvaniei, să intervină pe lângă domnul Țării Românești pentru respectarea vechilor drepturi pe care aceștia le aveau peste Carpați. Urcarea taxelor vamale la mărfurile aduse de peste munți s-a resimțit din plin și în rîndurile breslelor de meșteșugari și negustori bucureșteni. De

¹⁾ M. Cantacuzino, *Genealogia...*, pag. 142.

Oamenii de rînd din București (din a'bumul lui
August von Henikstein)

aceea, cînd scheienilor li s-a stabilit rufetul de 1 300 lei turcești și nu 300, ca mai înainte, mărfurile lor s-au scumpit simțitor. Negustorii bucureștenii care le desfăceau au refuzat sporul, în urma cărui fapt „li s-au închis prăvăliile și oprit calfele“¹⁾. În cursul anului 1765 situația meșteșugarilor, negustorilor mărunți, țăranilor devenise, în urma numeroaselor dări introduse de domnie, tot mai apăsătoare. Însuși Mihail Cantacuzino recunoaște că „prin țară și în București gemea norodul de acele grele biruri silindu-i cu bătăi, cu

¹⁾ N. Iorga, *Istoria comerțului la romîni*, vol. II, p. 22.

legături, cu patimi pentru luarea acelor mulți bani, pînă la atîta, cît mulți au și murit de bătăi“ ¹⁾).

Datorită acestei situații, în mai 1765 masele populare din Capitală au trecut la o nouă ridicare împotriva măsurilor domnești. În fruntea acestei acțiuni se aflau de data aceasta breslele de meșteșugari și negustori. Ca și în celelalte situații, la 13 mai 1765, la dangătul clopotelor, „*s-au sculat* — spune un izvor — *toți bucureștenii cu împotrivire“* ²⁾).

Locul de întîlnire a fost dealul mitropoliei ³⁾, unde masele răscolate au cerut „*cu strigăte și răcnete*“ iertarea dajdiei, înlăturarea abuzivei comportări a slujitorilor domnești și boierești ș. a.

Speriați de această nouă ridicare, mulți din dregătorii domnești s-au ascuns iar alții au fugit la Curte. Ștefan Racoviță luă grabnice măsuri. În timp ce masele răscolate se agitau pe ulițele din centrul orașului, domnitorul întări Palatul cu întreg efectivul gărzii domnești, scoase din încăperile pușcării pe cei închiși și-i mută într-un loc mai sigur, supuse unei severe observații pe robii Curții. După aceste acțiuni, către sfîrșitul dimineții de 13 mai 1765 Ștefan Racoviță hotărî să atace populația răscolată cu ajutorul armatei.

¹⁾ M. Cantacuzino, *Genealogia...*, pag. 142.

²⁾ *Ibidem*.

³⁾ C. Șerban, *Aspecte din lupta orășenilor...*, Studii, anul XIII, (1960), nr. 6, pag. 42—44.

Trupele de arnăuți albanezi și beilii turci conduse de Atanasie, marele spătar, ajutate de slujitorii Curții, s-au năpustit asupra mulțimii. Cronica lui M. Cantacuzino menționează că însuși „Ștefan Vodă încălecînd pe cal s-a pornit asupra norodului, cu Arnăuții și cu Turcii; pe cari cu arme i-au risipit ¹⁾). Deși izvoarele istorice sînt deosebit de laconice asupra acestor evenimente, se poate presupune că lupta din 13 mai 1765 a avut un deznodămînt destul de sîngeros. După înăbușirea acestei răscoale, Ștefan Racoviță hotărî uciderea a trei din cei ce probabil fuseseră prinși în fruntea mulțimii agitate. Documentele menționează numele unui bogasier (negustor), a unui croitor și a unui rob, decapitați în urma acestei mișcări.

Răscoala din mai 1765, cunoscută în istorie și sub denumirea de răscoala rufeturilor (breslelor), a antrenat în primul rînd meșteșugarii și negustorii din București, cărora li s-au alăturat toate păturile exploatare. Un rol important în desfășurarea acestor evenimente a revenit robilor țigani. Izvoarele relatează pedepsirea aceluși rob al lui Panaioti Ceașul și lasă să se înțeleagă faptul că domnul nu avea încredere nici în robii săi de la Curte.

După această răscoală, domnul se văzută nevoit să ridice o parte din dările introduse în timpul domniei.

Dar știrile despre greaua situație a locuitorilor Țării Românești, precum și despre răscoala bucureștenilor so-

¹⁾ M. Cantacuzino, *Genealogia...*, pag. 143.

seau tot mai tulburătoare la Istanbul. Se vorbea acolo că peste 15.000 de oameni trecuseră Dunărea și că alte mii își găseau refugiul peste munți. Toate aceste informații au subrezit poziția domnului la Istanbul. În cursul lunii august 1765, populația de rînd a Bucureștilor era din nou în fierbere. Pentru a curma această situație, ce s-ar fi putut transforma într-o mișcare generală antiotomană, Poarta hotărî, ca și în alte cazuri similare, mazilirea lui Ștefan Racoviță. Mai întîi a fost pedepsit Iordache Stavrache care în urma unei dispoziții a guvernului turc, interesat în a-i confisca averea, a fost sugrumat. Într-un raport al ambasadorului olandez la Constantinopol, se menționează că pe pieptul cadavrului fostei bașcapuchehaia se putea citi că datorită politicii lui „mulți Moldoveni și Munteni au fugit la ruși“¹). În urma uciderii valorosului său susținător, situația lui Ștefan Racoviță era pecețluită. Într-adevăr, la 18 august 1765 sosi în București dregătorul turc cu mazilia domnului. În oraș a fost constituită o căimăcămie, iar paharnicul Dumitrache și State Zagorianul, doi dintre apropiații fostului domn, au fost închiși. Masele populare bucureștene continuau însă să-și manifeste nemulțumirea față de jecmănitoearea politică fiscală promovată de Ștefan Racoviță și de dregătorii lui. De aceea căimăcămia a fost nevoită să păzească cu multă strictețe „pe State și pe

¹) N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, București, 1902, vol. I, pag. 24.

Dimitrie a lui Fotie și noaptea — spune un document al vremii — ca să nu-i sfîșie ori să-iucidă mulți mea“¹⁾. La 1 septembrie fostul domn părăsi Bucureștii însoțit de un dregător turc. Cronica relatează că „la esirea din București, s-a strîns tot norodul, strigînd, înjurîndu-l, blestămîndu-l și aruncînd în carele lui cu tină și cu balegă“²⁾.

Frămîntările populației bucureștene de la începutul celei de a doua jumătate a sec. al XVIII-lea au impus prin amploarea lor, schimbări în viața politică a Țării Romînești și au constituit puternice lovituri date regimului turco-fanariot. Ele se desfășoară într-o perioadă în care era tot mai evident procesul de descompunere a orînduirii feudale.

*

* * *

În cea de a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, de un real sprijin în desfășurarea luptei maselor populare bucureștene împotriva regimului turco-fanariot au fost războaiele purtate de Rusia împotriva Turciei.

Aflată pe o treaptă superioară de dezvoltare față de Imperiul Otoman, Rusia reprezenta în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea unul dintre cele mai puternice state din Europa. Eforturile ei repetate și victorioase de a-și întări poziția la Marea Neagră au constituit

¹⁾ I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, pag. 117.

²⁾ M. Cantacuzino, *Genealogia...*, pag. 145.

Planul orașului București ridicat la 1770 de ofițeri topografi din armata rusă (original la Arhiva istorico-militară centrală de stat — Moscova)

pentru masele largi populare din țările române nu numai o dovadă de slăbirii puterii otomane, dar și un îndemn de luptă pentru lichidarea apăsătorului regim turco-fanariot.

Este de reținut faptul că masele populare bucu-reștene au găsit în mod permanent în armatele ruse un real sprijin al luptei lor. Fiecare dintre ciocnirile militare ale celor două state au fost însoțite de puternice ridicări ale populației bucureștene.

Ideea posibilității scuturării jugului otoman cu ajutorul Rusiei străbătea țara de la un capăt la altul, strângând tot mai mulți aderenți. Cunoscând această situație, comandamentul armatelor ruse hotărî înființarea în Țara Românească a unor detașamente de voluntari care trebuiau să participe la campania antiotomană. În acest scop fu trimis în anul 1769 maiorul Nazarie Karazin care în scurtă vreme reuși să organizeze în Țara Românească un puternic corp de voluntari. În toamna aceluiași an, cînd noile ostilități ruso-turce s-au apropiat de granițele Țării Românești ¹⁾, populația Bucureștilor își punea o mare speranță în armatele ruse și în voluntari. Luni de zile, locuitorii

¹⁾ Războiul a fost declarat de Turcia, la îndemnul Franței, la 6 oct. 1768. Ambele țări adverse fiind însă insuficient pregătite nu s-au angajat în cursul acestui an în lupte decisive. În 1769 una din armatele ruse trecînd în Moldova, unde primi un important sprijin din partea grupurilor de voluntari locali, repurtă o serie de victorii asupra trupelor otomane.

oraşului fuseseră terorizați de bandele turcești¹⁾. Pentru a curma această situație, cunoscând în suficientă măsură și starea de spirit a populației, în noaptea de 5 noiembrie colonelul Karazin, în fruntea unui corp de voluntari, a pătruns în oraș. Genealogistul cantacuzin relatează faptul că, zvonindu-se de sosirea acestora, „*toată noaptea nimeni n-a dormit*“²⁾. Un izvor contemporan subliniază, că „*volintirii*“ intrând în București au împărțit „*pusti și praf la mulți români și arnăuți*“. La vestea sosirii acestui corp spătarul Pîrvu Cantacuzino le-a venit în ajutor cu 200 de arnăuți. La miezul nopții, la dangătul clopotelor, voluntarii s-au răspîndit pe străzile oraşului pentru a ridica mulțimea. „*Norodul Bucureștilor — scrie banul Mihail Cantacuzino — s-a ridicat cu mic cu mare, pînă și femei cu prăjini și cu cărămizi strigînd: Muscalii, Muscalii au venit! S-au năpădit asupra turcilor, care erau ca la 5.000 dar risipiți pe la conace după obiceiul lor... Atît s-au speriat turcii încît care încotro au apucat a fugi, care pe jos, care călare, fără șea și fără frîu, care îmbrăcat, care despuiat atîta doară vreo trei sute ce erau lîngă a lor căpetenie, s-au împotrivit cu arme dinaintea porții domnești despre ziuă*“³⁾.

1) În mai 1769 turcii au jefuit în mod sălbatic mahalalele Popești, Colțea, Săpunari, Olari, Dobroteasa, Oțetari, Popa Rusu, Broșteni, Sf. Ecaterina; P. I. Cernovodeanu, I. c.

2) M. Cantacuzino, *Genealogia...*, pag. 170.

3) *I d e m*, p. 12.

Bordei țărănesc (gravură de A. Lancelot)

Curajoasa înaintare a corpului de voluntari în primele zile ale lui noiembrie 1769 își baza victoria pe largă participare a populației bucureștene. Într-adevăr, desfășurarea evenimentelor a arătat că nu numai cei 600—700 de ostași au fost forța care a izgonit din oraș trupele turcești, ci ridicarea generală a maselor populare. Ura împotriva jugului turcesc determinase aceste mase să recurgă la folosirea unor mijloace energice pentru a curma această situație. Alături de eliberatori s-a aflat poporul de rînd, înarmat cu pietre și prăjini, săbii și arme de foc. Izvorul contemporan relatează că în ciocnirea din fața Curții domnești — cartier meșteșugăresc și negustoresc — „din toate ferestrele caselor celor de la uliță se slobod puști, pistoale” și se azvîrleau pietre asupra turcilor¹⁾. După alungarea trupelor turcești și capturarea domnitorului Grigore Ghica la hanul Șerban Vodă, orașul rămase sub conducerea lui Pîrvu Cantacuzino. Marii boieri aflați în București, fiind ostili evenimentelor petrecute, se grăbiră să părăsească orașul, voind și pe această cale să-și arate credința față de Imperiul Otoman. Pîrvu Cantacuzino fu nevoit să dea dregătoriile țării unor boieri de rangul doi.

În perioada 1769—1774 s-au cimentat și mai puternic relațiile dintre poporul român și trupele rusești. Aflați pentru prima dată pe teritoriul Țării Românești și al Bucureștilor, armatele rusești au desfășurat o

¹⁾ M. Cantacuzino, *Genealogia...*, pag. 173.

Negustori și boiernași din București (din albumul
lui August von Henikstein)

intensă activitate în vederea înlăturării stăpînirii otomane și a abuzurilor claselor exploatoare. De aceea populația Bucureștilor a acordat armatelor ruse un sprijin deosebit. Eforturile turcilor de a recuceri teritoriile pierdute în Țara Românească au fost cîțiva ani de zile respinse de către armatele ruse și „volintiri” în rîndul cărora se înrolaseră și mulți bucureșteni. La începutul anului 1771, în fața unui pericol turcesc, populația Capitalei răspunde cu promptitudine. Un martor ocular descriind aceste evenimente, scria că „Rușii aduseră cîtevași tunuri ce le purta în dosul norodului și cînd vedea pe turci că năpădesc pe volintiri.

făcînd loc între oameni îi deștepta cu cîte un tun. Turcii se așterneau pe fugă, volintirii îi lua la goană; așa s-au tot hărțuit și în oraș n-au intrat“¹⁾). Atitudinea fermă a maselor populare bucureștene alături de armatele rusești l-a determinat pe domnul țării, Manole Roset, să-și găsească refugiul timp de cîțiva ani, în Oltenia.

Speranțele maselor populare în ajutorul Rusiei au fost confirmate și de administrația armatelor rusești în Țara Romînească, care a luat o serie de măsuri împotriva abuzurilor boierești. Aceste măsuri au afectat în bună parte și situația populației bucureștene. „*Dați-vă osteneala — scria generalul Rumianțev, guvernatorul Țării Romînești, brigadierului Meder — ca prin procedee blînde, prin satisfacerea nevoilor și cererilor fiecăruia, pe cît posibil, să se inspire poporului recunoștință și rîvnă, ca ei să simtă nu numai că barbarii care îi asupreau au fost respinși de la hotarele lor, ci că este nimicit și tot ceea ce fusese introdus de aceștia și de cei care lucrau de comun acord cu ei, pentru profitul lor, prin exploatarea și chinuirea poporului. Căutați ca oricine să-și păstreze în întregime privilegiile ce revin stării lor și lăsați neatînse toate obiceiurile, afară de acelea, care dăunînd binelui general și securității interne trebuie socotite nu ca obi-*

¹⁾ M. D. Malei, *Despre poziția claselor sociale din Moldova și Țara Romîncă lașă de războiul ruso-turc din 1768—1774*. Studii, anul VI, (1953), nr. 3, pag. 71.

ceiuri demne de laudă, ci ca abuzuri“¹⁾). Atitudinea generalului P. A. Rumianțev față de masele populare reiese și dintr-o scrisoare prin care îl sfătuiește pe Gavril, mitropolitul Țării Românești, să fie „*norodului agiutătoriu și sprijinitoriu la nevoile sale*“²⁾).

Pentru ușurarea situației grele în care se aflau masele populare, administrația rusă dispune desființarea unor dajdii în bani, fapt care a creat noi condiții pentru prosperarea comerțului și a meșteșugarilor. Toate aceste măsuri au constituit un puternic imbold în înviorarea vieții economice a Bucureștilor.

Războiul ruso-turc început în anul 1768 s-a încheia cu victoria Rusiei, consfințită prin tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi din anul 1774, care a însemnat începutul îngrădirii monopolului turcesc asupra comerțului țărilor române prin recunoașterea dreptului Rusiei de a întreține legături de schimb cu popoarele aflate în cadrul Imperiului Otoman. Acest fapt s-a resfrânt în mod pozitiv și asupra dezvoltării economice și sociale a orașului București. Deceniile care s-au succedat către sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea au marcat o înviorare a vieții economice a orașului, dar și o manifestare tot mai variată a luptei de clasă.

În primăvara anului 1786 a fost numit domn al Țării Românești Nicolae Mavrogheni, una din cele

¹⁾ Al. Vianu, *Considerații asupra caracterului administrației ruse în toate Țările Române (1769—1774)*, Studii și materiale de istorie medie, vol. I (1956), pag. 235.

²⁾ M. D. Matei, l. c., *Studii VI* (1953), nr. 3, p. 75.

mai contradictorii personalități ale lumii fanariote din țara noastră.

Încă din primele săptămîni ale domniei lui, Nicolae Mavrogheni promovă o activă politică de spoliere a marilor boieri și a negustorilor bogați, sprijinind însă cu unele măsuri masele țărănești și orășenești.

Descriind această perioadă, Dionisie Eclesiarhul avea să scrie despre Nicolae Mavrogheni că era acest domn „*milostiv și bun norodului*“ iar asupra boierilor „*era cumplit și-i prăda de fiece vină*“¹⁾. Masele largi populare vedeau în domn un sprijinitor al luptei împotriva boierilor, dar recunoșteau în persoana lui, datorită politicii filo-otomane pe care o susținea, figura unui supus dregător turc.

Evenimentele care au survenit ulterior au creat o situație nouă în viața socială a poporului nostru. Abia sosit în țară noul domn și relațiile internaționale lăsau să se înțeleagă posibilitatea unui alt război ruso-austro-turc. Slăbit, Imperiul Otoman cerea lui Mavrogheni un important sprijin. La 15 august-1786 Turcia declară război Rusiei²⁾. Ca urmare a acestei situații,

¹⁾ Dionisie Eclesiarhul, l. c., pag. 22.

²⁾ În urma refuzului ambasadorului rus la Istanbul de a renunța, în numele guvernului său, la pretențiile asupra Georgiei și de a recheta consulii ruși de la București, Iași și Alexandria, acesta fu întemnițat în închisoarea Șapte Turnuri, fapt considerat ca declarație de război. Teatrul de luptă al acestui război a fost mai întîi Crimeia și apoi Moldova și Țara Romînească.

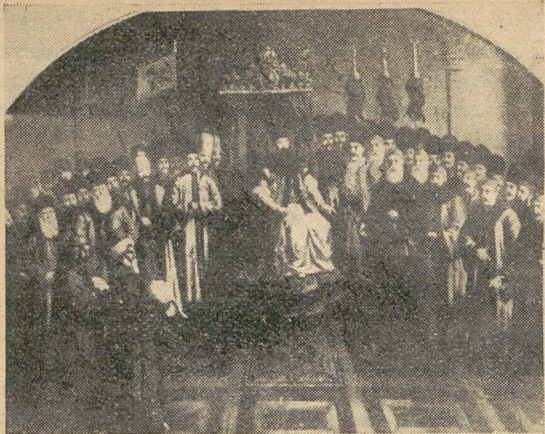
N. Mavrogheni începu pregătirile pentru strângerea unei armate ce trebuia să numere, așa cum rapoartele domnului informau Istambulul, circa 10.000 de oameni. N-a atins niciodată cifra aceasta, dar ceea ce este de reținut, este faptul că Mavrogheni a chemat în rîndurile oștirii sale elemente de jos.

Adunînd, după izvoarele mai demne de crezare decît rapoartele domnești, circa 6.000 de ostași în București, i-a înarmat și a început instruirea lor pe cîmpurile din jurul Capitalei. Orașul fu transformat într-o adevărată tabără militară. Din memoriile unui călător al vremii, Thomas Hoppe, redată în romanul autobiografic „Anastasius“, aflăm că *„fiecare han fu prefăcut într-o baterie, toate mănăstirile fură schimbate în fortărețe... și ca un scandal neauzit pentru romîni se văzură soldații domnului locuind acolo unde pînă atunci nu se auzise decît sfintele servicii, ghiulele de tun se grămădiseră acolo unde era înfiptă sfînta cruce, puști și săbii stau interesate acolo chiar unde preotul prezenta sfintele taine“*¹⁾. La hanul Zlătari se organizează o tophanea (atelier) — unde se dregeau tunurile²⁾ iar un călugăr al ordinului cordilierilor instruia o mîină de artileriști.

Dar toată această mulțime armată și bine plătită, în rîndurile căreia se aflau și mulți bucureșteni, nu

¹⁾ *Istoria lui Nicolae Mavrogheni domnul Țării Romînești*, în Romînul, 1861, pag. 29.

²⁾ D. Caselli, *Tophaneaua lui Mavrogheni*, în Gazeta municipală, anul V, (1936), nr. 250.

Ceremonia suirii pe tron a lui Nicolae vodă Mavrogheni (pictură atribuită lui Giorgio Venier)

venise sub steagul lui Mavrogheni pentru scopurile pe care domnul le nutrea: Erau în armata aceasta elemente exploatate pe care nu tendința de a lupta cu cele două imperii adverse Turciei — Rusia și Austria — le mînase spre București, ci dorința fermă de a curma cumplita stare de mizerie creată de boierii și de slujitorii lor. Ori Mavrogheni prin politica sa lăsase să se înțeleagă posibilitatea sprijinirii acestei lupte. De aceea alergaseră la chemarea lui un număr destul de mare de exploați și ecoul atitudinii sale față de

mase ajunsese pînă dincolo de munți, unde sate întregi își puneau problema trecerii în Țara Românească. În versurile unui boiernaș, pitarul Hristache, se oglindește adevăratul scop al ostașilor lui Mavrogheni. Pe străzile Bucureștilor această armată era o adevărată primejdie pentru boieri, că nici unul din oșteni nu se mai sfia să spună, relatează povestirea, că :

Iacã mã făcui ostaș

*Și laș prinde pe zapciu
Cu ochii la foc să-l fiu.*

iar pe ciocoi :

*Oasele să i le moiu
Căci că mã bătea de bir
Și eu n-aveam mălai fir.*

Acceași ură se îndrepta și asupra stăpînului de moșie, căruia ostașul se bucura că :

*Dîn nimic n-o să-i dau dijmă
Că am de mult pã el pizmă
Căci că mã tot lua la clacă
Sã-l vãz acum ci-o să-mi facă“¹⁾.*

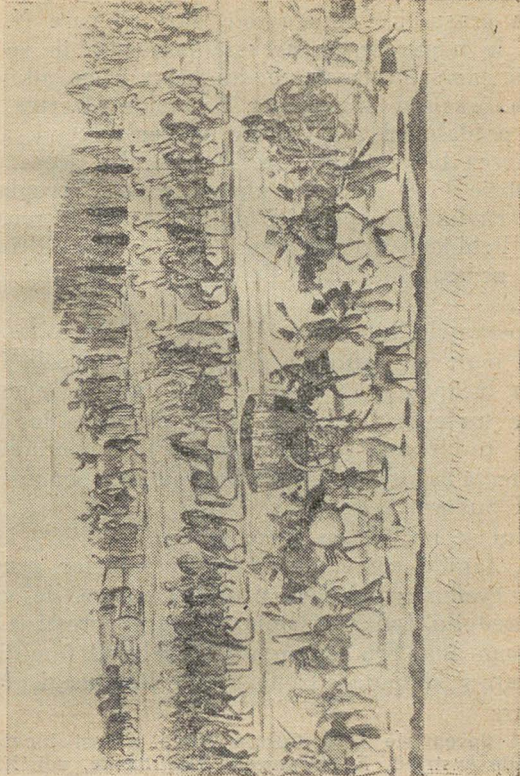
Pînă în prima lună a anului 1788 operațiunile militare nu căpătaseră încă aspectul unei adevărate campanii. În februarie însă Austria declară război Turciei și

¹⁾ N. Docan, *Povestirea în versuri despre domnia lui Mavrogheni*, București, 1911, pag. 94.

N. Mavrogheni se văzu nevoit să-și scoată armata din București și să o trimită spre granițele de nord. Dar ostașii lui nu aveau dorința luptelor cu trupele rusești sau austriece, de aceea dezertările se țin lanț. Domnul se vede nevoit să ceară în grabă ajutor turcesc. Desfășurarea luptelor nu intră în cadrul lucrării prezente, dar este de subliniat faptul că numeroasele documente din a doua jumătate a anului 1788 și din anii următori, semnaleză activitatea unor grupuri ce ating zeci de oameni și care pun la grea încercare proprietățile boierești¹⁾. În anul 1791 chiar și în București nu puteau comunica mahala cu mahala din cauza „hoșilor“ și a „epidemiei de ciumă“²⁾. Încercarea lui N. Mavrogheni de a organiza o armată sub steagul semilunii, era sortită eșecului de la bun început. Ea a avut o fază inițial promițătoare datorită politicii aparent antiboierești pe care domnul o manifestase în cele câteva luni de domnie. Locuitorii Bucureștilor au participat din plin la aceste evenimente și au trăit alături de masele de exploatați din restul țării, ura împotriva sistemului feudal și a jugului otoman.

¹⁾ Într-un raport către N. Mavrogheni se menționează faptele unor „hoși“ prinși care „sînt dintre neferii ce s-au făcut de la județe cu atîta greutate și pagubă a locului“, E. Hurmuzaki, *Documente*, XIV/3, pag. 277 și pag. 450; N. Iorga, *Studii și Documente*, vol. VIII, Buc., 1906, pag. 106, ș. a.

²⁾ V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, seria 1786—1800, tom. II (IV), pag. 31.

Armata marelui vizir în marș la 1788

Armata marelui vizir în marș la 1788 (gravură de Löschen Kohl)

Ultimii ani de război au sărăcit într-o mare măsură populația orașului. Numeroasele dări pe care N. Ma-vrogheni le impusese, în această perioadă, în vederea sprijinirii campaniei militare, au lăsat urme adânci în economia orașului București. La toate acestea s-au adăugat prădalnicele acțiuni ale cetelor turcești, aflate în retragerea lor grăbită spre Dunăre. De aceea, cînd în noiembrie 1789 armatele austriece s-au apropiat de oraș, în rîndurile populației din Capitală a renăscut speranța lichidării uritului jug turco-fanariot. Primirea trupelor generalului Saxa Coburg a fost făcută cu simpatie.

Dar speranțele tuturor au fost curînd risipite. Pornite mai mult pe jafuri ¹⁾ și petreceri, trupele imperiale sînt incapabile să asigure o securitate împotriva armatelor turcești. De aceea, după o incursiune efectuată de turcii din raiaua Giurgiului, imperialii cer cu insistență ajutorul armatelor rusești conduse de generalul Suvorov.

Războiul se încheie cu pacea de la Iași din 9 ianuarie 1792, fără a corespunde însă speranțelor generale că acest eveniment va constitui o lovitură de grație dată șubredului Imperiu Otoman. La București a fost numit domn unul din reprezentanții celor 8 familii din Fanar, care-și disputau tronul Țării Romînești, Mihai

¹⁾ La 14 decembrie 1789 Curtea Nouă a fost incendiată și jefuită de austrieci. E. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIX 1, pag. 571.

Șuțu. Dar situația din Capitală ca și din întreaga țară determină guvernul să însoțească pe domnitor cu un pașă al cărui rol era de a contribui la liniștea maselor agitate. Boierii înspăimântați de primejdia pe care o reprezentaseră în timpul ultimilor ani, chiar și în jurul Bucureștilor, cetele de țărani fugite din rîndurile armatei lui Mavrogheni, se grăbiră să meargă la Curte, „de au sărutat mîna lui Vodă iar pașei i-au sărutat poala hainei“¹⁾

Către sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul veacului următor, au loc o serie de evenimente care îngreunează și mai mult modul de viață al populației orașului. Schimbarea într-un timp relativ scurt a șase domnitori, epidemia de ciumă care a bîntuit orașul timp de cîțiva ani, eforturile pentru înăbușirea rebeliunii pașei din Vidin²⁾ și multe altele, au dus la o adîncire a exploatații. Sînt introduse o serie de noi dăjdi care sărăcesc și mai mult populația de rînd a Bucureștilor.

În aceste condiții lupta maselor populare împotriva regimului turco-fanariot îmbracă diferite forme. Sluj-

1) A. Papiu Ilarianu, *Tezauru de monumente istorice*, Buc. vol. II, pag. 183.

2) La sfîrșitul sec. al XVIII-lea ca un simptom al tendinței de desmembrare a puterii politice a Imperiului Otoman, pașa din Vidin, Pasvant-Oglu, refuză să mai asculte ordinele guvernului turc. Cîteva armate trimise împotriva lui au fost respinse. Pentru întreținerea trupelor lui, Pasvant-Oglu organiza expediții de jaf în nordul Dunării. Aceste raiduri erau pustiitoare.

bașii Agiei iau repetate măsuri împotriva acelor care vociferau contra domniei chiar în localuri publice. Numărul celor întemnițați este în continuă creștere.

*

* *

Primele decenii ale sec. al XIX-lea marchează în istoria orașului București o perioadă de grele suferințe și primejdii ¹⁾. Vestea prădalnicilor acțiuni ale bandelor rebelului pașă din Vidin, Pazvant-Oglu, neliniștea și societatea bucureșteană. Când în mai 1802 știrea despre sosirea temușilor bandiți se răspîndi și în București, boierii, în frunte cu noul domnitor M. Șuțu, și marii negustori, se grăbiră să părăsească orașul îndreptîndu-se spre munți. Mulți locuitori ai Capitalei, luîndu-și ce puteau, s-au refugiat din fața primejdiei reprezentată de rebeli. În aceste condiții sărăcimea orașului în frunte cu așa-numiții „crai“ a trecut la devastarea palatului domnesc și a prăvăliilor din oraș. Pătrunzînd în Curtea domnească „*o jefuiră de toate fără a lăsa măcar praful din case*“ menționează un izvor ²⁾. Avînd în frunte pe un bocceagiu, elementele

¹⁾ În 1802, un puternic cutremur a dărîmat o bună parte din clădiri; în 1804 un incendiu a distrus sectorul din centrul orașului; în 1805 Dîmbovița a avut două mari revărsări etc.

²⁾ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei*, (trad. G. Sion), Buc., 1859, II, pag. 206.

răsculate au luat semnele domniei, cuca, tuiurile și stindardele și le-au batjocorit pe străzile orașului. Aceste evenimente reprezintă una din puternicele acțiuni populare împotriva regimului turco-fanariot de la începutul veacului al XIX-lea. Izbucnite în condițiile unui moment critic pentru domnie și sprijinitorii ei interni, ele au fost înăbușite cu brutalitate de intervenția armatelor turcești.

*
* *

Către sfârșitul anului 1802 Poarta Otomană se văzu nevoită să numească în scaunul Țării Românești pe Constantin Ipsilanti, protejat rusesc. Politica anti-otomană a noului domnitor a găsit un larg ecou în rîndurile maselor populare din țară și în special din București. Pentru a face față atacurilor hoțesti ale pașalelor de la Dunăre, el organizează cîteva corpuri ostășești dintre care unul era format din fii de orășeni „cei mai tineri, mai credincioși și mai vrednici“¹⁾. Datorită politicii sale filoruse tot mai evidente, Poarta Otomană hotărî în anul 1806 mazilirea lui Constantin Ipsilanti. Bănuind că i se pregătește mazilirea, domnitorul se retrase în Rusia și luă parte la pregătirea unui nou război ruso-turc.

¹⁾ D. Folino, *Istoria generală a Daciei* (trad. G. Sion), Buc., 1859 II, pag. 215.

În cursul lunii decembrie a anului 1806, ostilitățile militare s-au dezlănțuit, trupele rusești reușind să pătrundă în cîmpia munteană. După bătălia de la Glodeni, turcii fiind înfrinți, sînt nevoiți să se retragă spre Dunăre. În fuga lor dezordonată ei se gîndesc să jefuiască Bucureștii dar se izbesc aici de o puternică rezistență a locuitorilor. Hanurile și mănăstirile din oraș fuseseră întărite, iar la Radu Vodă erau fortificați peste 300 de ostași din detașamentele fostului domn. Datorită înaintării rapide a armatelor rusești, în mijlocul cărora se afla și Constantin Ipsilanti, și a faptului că „orășenii nu erau risipiți, ci erau gătiți toți cu mare cu mic cu arme“¹⁾, turcii nu numai că nu reușesc să jefuiască orașul dar sînt puternic loviți. Alături de ostașii aflați la Radu Vodă, masele populare bucureștene „luîndu-se după turci pe mulți au tăiat și au robit“²⁾, spune un izvor contemporan.

La 12 decembrie 1806 armatele rusești sosesc în Capitală, fiind primite pe Dealul Mitropoliei de „tot norodul Bucureștilor“³⁾, fiind atîta îmbulzire „cît călca unul pe altul“.

Devenit pentru a doua oară domn al Țării Românești, Constantin Ipsilanti luă grabnice măsuri în vederea sprijinirii campaniei antiotomane. Ideea înființării unei puternice oștiri locale preocupa din nou pe

¹⁾ A. Papiu Ilarianu, *Tezauru...*, II, Buc., 1863, pag. 208.

²⁾ *Ultima cronică romîină din epoca Ianarioșilor*, Buc., 1884, pag. 85.

³⁾ A. Papiu Ilarianu, *Tezauru...*, II, pag. 209.

domnitor. Această acțiune găsea condiții deosebit de prielnice în rîndurile maselor largi populare jefuite de politica fiscală a domnitorilor fanarioți și terorizate de bandele turcești. De aceea la chemarea lui Constantin Ipsilanti „*au dat năvală norodul din toate părțile de se scria ostași*“¹⁾). Meșteșugarii din București au fost puși să confecționeze haine, căciuli, cizme și arme pentru a înzestra această armată. Dar campania militară de la Dunăre înainta destul de anevoios. Beneficiind de ezitățile comandamentului rus, turcii reușesc să aducă trupe noi și să fortifice cetățile de la Dunăre, de unde încep să întreprindă numeroase raiduri. În mai 1807 un puternic corp militar turcesc forțează Dunărea, urmărind ocuparea Capitalei. În vederea apărării Bucureștilor, generalul Miloradovici, deși dispunea de armată puțină, ieși înaintea turcilor și repurtă victoria de la Obilești, salvînd astfel orașul București de prădalnicele acțiuni otomane. Prezența lui Miloradovici în Capitală făcu ca populația fugită în fața primejdiei turcește să revină în oraș²⁾).

Atitudinea fermă antiotomană a maselor populare din București, ca și din întreaga țară, n-a putut da rezultatele dorite în anii 1806—1807, datorită ostilității cu care Constantin Ipsilanti a fost primit de către boierii țării.

¹⁾ N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. VIII, pag. 187.

²⁾ D. Fotino, 1. c., pag. 230.

Generalul rus Miloradovici, salvator al Bucu-
reștilor de amenințarea unei invazii turcești
la 1807

După pacea de la București din anul 1812, Poarta Otomană continuă politica sa de numire în scaunul Țării Românești a unor reprezentanți ai familiilor grecești din Fanar. Perioada domniilor lui Ion vodă Caragea și Alecu Șuțu, caracterizată printr-o adâncire excesivă a fiscalității, prin numeroase abuzuri domnești, printr-o serie de calamități, este străbătută de numeroase acțiuni ale maselor populare bucureștene. În anul 1819 tîrgoveții din 15 mahalalele bucureștene aflate în administrația spitalului Pantelimon s-au ridicat împotriva încercării de sporire a obligațiilor lor fiscale, alungînd vătăfii epitropiei. Un an mai tîrziu pe străzile Bucureștilor manifesta cu „*strigăte furioase*” și cu „*jalba în proșap*”¹⁾ delegația orășenilor din Tîrgoviște, nemulțumiți de luarea moșii lor de către domnitorul Alecu Șuțu. Această puternică mișcare orășenească avu un larg ecou și în rîndul maselor populare din București unde „*se vorbea tot mai deschis de nedreptatea lui Vodă Șuțu față de Tîrgovișteni*”²⁾.

Dar cea mai puternică ridicare a populației bucureștene împotriva regimului turco-fanariot avea să aibă loc în martie 1821 sub conducerea viteazului pandur Tudor lui Vladimir³⁾. Martorii oculari descriu entuziasmul cu care a fost primit în București cel ce tră-

1) C. Șerban, *Aspecte din lupta orășenilor...*, Studii, anul XIV, 1961, nr. 3, pag. 652.

2) N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, pag. 225.

3) Ioana Cristache-Panait, *Orașul București și răscoala poporului din 1821*, S.P.C., 1960.

sese spada împotriva „*balaurilor ce ne înghit de vii*“, a boierilor și stăpînilor turci. Dintr-un raport al consulului austriac reiese că în București existau 20.000 țărani fugari, meșteșugari și muncitori gata să susțină lupta împotriva regimului turco-fanariot¹⁾.

Răscoala de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu deschide seria luptelor sociale ce au avut loc în prima jumătate a secolului al XIX-lea, etapă în care s-au conturat purtătorii revoluției burghezo-democratice de la 1848. Ea a dat o puternică lovitură crînduirii feudale și a încheiat regimul turco-fanariot în Țara Romînească.

*

* *

Formele și intensitatea luptei de clasă în București în timpul regimului turco-fanariot, au fost condiționate de gradul de dezvoltare a stării economice a acestor clase, de natura și felul producției lor și de schimbul condiționat de aceasta²⁾. Adîncirea contradicțiilor de clasă a dus la creșterea continuă a avîntului revoluționar al maselor. Lupta populației bucureștene, care a îmbrăcat adesea aspectul unor ridicări generale împotriva politicii fiscale a domnitorilor și a jugului otoman, a avut un rol determinant în dezvoltarea

1) S. I. Samoilov, *Răscoala din 1821 din Țara Romînească*, Analele romîno-sovietice, Istorie, 1956, nr. 2, pag. 103.

2) K. Marx și Fr. Engels, *Opere alese în două volume*, Buc. 1955, er. II-a, pag. 242.

tarea oraşului Bucureşti. Rezultatul acestei lupte s-a concretizat uneori prin schimbările unor domnitori, prin uşurarea temporară a unor dări, prin eliberarea celor închişi, iar în ultimă etapă prin înlăturarea regimului fanariot. Slaba dezvoltare a forţelor de producţie, lipsa unei ideologii proprii¹⁾, a unei alianţe cu masele ţărăneşti, au făcut ca rezultatele dobândite de masele populare bucureştene să fie uncori de scurtă durată. Totuşi mişcările populaţiei bucureştene în timpul regimului turco-fanariot au contribuit la apariţia şi dezvoltarea unor noi relaţii sociale menite să grăbească destrămarea societăţii feudale.

Aceste frământări sociale fac parte din lupta seculară a poporului nostru împotriva societăţilor bazate pe exploatarea omului de către om.

Urmaşii purtătorilor acestor acţiuni dau astăzi Capitalei patriei lor o viaţă nouă, demnă de menirea ei de a fi inima unei ţări constructoare a orînduirii socialiste.

¹⁾ M. Berza, *Răscoalele în evul mediu*, Studii, anul XI (1958), nr. 4, pag. 90.

Tehnoredactor : ALEX. ȚINȚĂREANU

*Dat la cules 21.XII.61. Bun de tipar 12.I.1962. Tiraaj
3000+200 ex. Hirtie s. velină 65 g/m². Format 61×86/32.
Coli editură 2. Coli tipar 2. Ed. 1. A. nr. 001390. Pentru
bibliotezile mici indicele de clasificare : 9(R) „17/18” :
9(R-Buc)*

Tiparul executat sub comanda nr. 5463 la Intreprinderea
poligrafică nr. 2. Str. Brezoianu 23—25, București — R.P.R.

SCHIȚĂ A CENTRULUI ORAȘULUI BUCUREȘTI

Institutul de Istorie
BIBLIOTECA
Academia R.P.R.

DESFĂȘURAREA MIȘCĂRII POPULARE DIN 1764 ȘI A MIȘCĂRII RUFETURILOR (BRESLELOR) DIN 1765

- LEGENDA**
- Locul de adunare al răsculaților în 1765
 - Locul de adunare al răsculaților în 1764
 - Drumul urmat de răsculați în 1764

Institutul de Istorie
BIBLIOTECA
Academia R.P.R.

Lei 2,50

